

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

Noves perspectives de les entitats de voluntariat

Josep M. Lozano

FEBRER 1995

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

Noves perspectives de les entitats de voluntariat

El fet que hagi acceptat el títol que m'han proposat per a aquests papers és un xic agosarat. En efecte: qui sóc jo per dir quines són, aquestes noves perspectives? No tornem a caure en el desagradable hàbit del paracaigudista que aterra des de no se sap on per dir a la gent cap a on ha d'anar? No estem consolidant aquesta curiosa divisió del treball contemporània en la qual els suposats "experts" poden parlar gairebé impunement sobre les qüestions que tracten perquè, de fet, no tindran cap responsabilitat sobre les conseqüències de les decisions que es prenguin a partir de les seves consideracions, ni s'hi veuran afectats?

La meva pretensió és més modesta. Voldria compartir uns interrogants que jo mateix em plantejo quan penso -en tant que observador, però com a observador que se sent cordialment implicat- en les entitats de voluntariat. I, tant per tant, comencem per un tòpic: l'any 2000, total, d'aquí a quatre dies. Però, si penso en el 2000, no és per inèrcia mil·lenarista, sinó perquè és un horitzó ni massa proper ni massa llunyà. Un horitzó abastable que ens permet aixecar la vista de les nostres urgències quotidianes i preguntar-nos: en aquesta data, com voldríem que fos la nostra entitat? Es tracta, doncs, de fixar-nos en el present de les nostres entitats, però amb una perspectiva de direccionalitat; no per preguntar-nos què hem de fer, sinó cap a on ens hem d'orientar. No fos cas que la nostra vida associativa fos un no parar que no ens portés enlloc o -pitjor encara- ens portés a qualsevol lloc. Què és, doncs, el que ens ha d'orientar, avui? Perquè una cosa és que, com tanta gent, potser tots "fem el que podem" a la vida, i una altra que les circumstàncies decideixin per nosaltres. Es tractaria de formular-nos, doncs, no tan sols on som i d'on venim, sinó cap a on volem anar. Es tractaria de construir el nostre horitzó desitjat i possible, que no sigui la mera projecció, optimista o pessimista, del nostre present. Dit altrament: sovint he constatat que a la gent de les entitats no li costa gaire de

respondre prou extensament a dues preguntes: quina és la vostra realitat? i, quin és el vostre ideal? El que costa més que em responguin és a la pregunta: quin pas és possible fer ja avui des de la vostra realitat en aquesta direcció?

He dit, doncs, que pretenc compartir interrogants, però des d'aquesta complicitat prèvia: hem de parlar de coses que avui potser encara no són reals, però que són possibles i que poden ser viables (o, si més no, discutim-ho). I des d'una altra complicitat, que cada cop considero més important: si bé parlo d'"entitats de voluntariat", no em refereixo genèricament a cada una d'elles ni a la suma de totes elles, sinó al col·lectiu com a tal. Perquè estic convençut que un dels desafiaments cabdals del futur immediat és construir el col·lectiu, fer xarxa, crear una presència pública que no depengui de l'excepcionalitat d'una entitat, sinó de la normalitat del conjunt. I fer-ho activament, no com la simple resposta a la necessitat de coordinació davant de determinats problemes, sinó com a eix d'un nou projecte compartit, orientat a assolir que la presència i el reconeixement públics del voluntariat es correspongui amb la seva realitat social. Crec que les entitats de voluntariat han d'avançar en la seva capacitat d'actuar... i de pensar col·lectivament. Cal anar construint des de les entitats de voluntariat una reflexió (que és també una manera de crear autoconsciència i identitat) que parteixi de les mateixes entitats i les expressi. Una reflexió que ha de ser pràctica sense necessitat de ser pragmàtica. Una reflexió que ha d'elaborar tant el desenvolupament de la seva perspectiva organitzativa com la legitimació del seu espai o lloc social. Una reflexió que no sigui el resultat d'extrapolar -o d'acceptar passivament- allò que sobre les entitats de voluntariat es pot dir des del món de l'empresa i de la gestió, des de les administracions públiques o des de determinades filosofies socials. Evidentment, no es tracta d'ignorar-ho, això, però tal vegada sí que es tracta de reelaborar-ho.

Aplegaré els meus interrogants, doncs, en quatre apartats, on faré unes pinzellades, des de la perspectiva de les entitats de

voluntariat considerades com a tals, sobre les persones, sobre les entitats com a organitzacions, sobre la seva relació amb les administracions públiques i sobre la seva capacitat de crear noves formes de ciutadania. Som-hi.

Perspectives amb relació a les persones

Jo crec que les entitats de voluntariat s'haurien de veure, totes elles, cada cop més com a entitats educatives. O, si es vol, com a espais educatius. I això amb independència d'aquell que sigui el seu camp d'actuació o la seva raó de ser. Aquest "ser espais educatius" crec que es pot entendre amb referència a dues dimensions: una, a la creació de civisme i ciutadania; l'altra, al conreu d'actituds i orientacions. Com que de la primera en parlaré al final, ara em referiré només a la segona.

Cada vegada hi ha un consens més gran que, en la societat que està emergint, l'educació és un element fonamental per a la mateixa viabilitat de la societat. I, per tant, que hem de canviar la nostra mentalitat amb relació a l'educació. Com a mínim en dos sentits: l'educació ja no pot ser una etapa de la vida, sinó una dimensió de tota la nostra vida; l'educació ja no pot ser el patrimoni de determinades institucions, sinó que totes les institucions i organitzacions han de fomentar la seva pròpia dinàmica educativa i d'aprenentatge, a partir de la seva realitat. Dissortadament, encara predomina la tendència a reduir, en el fons, l'educació i l'aprenentatge a la instrucció o a l'adquisició de coneixements i habilitats. I l'educació i l'aprenentatge es refereixen també (alguns pensen que fonamentalment) a les actituds, els hàbits, les motivacions, els estils de vida i les orientacions vitals. Però la novetat més radical del nostre temps crec que no és afirmar-ho, sinó afirmar que, també en totes aquestes darreres dimensions, l'educació és un afer que no acaba amb l'infantesa i l'adolescència: cal proposar-se deliberadament també l'educació -moral, en definitiva- dels adults. Com i de quina manera? Això és el que hem de discutir, justament. Però no hi ha dubte que, si ho

assumim, les entitats -totes- de voluntariat adquireixen una nova perspectiva.

En aquest sentit, sembla obvi que el terme voluntariat, abans que res, suggereix una actitud personal. Diguem-ne com vulguem: solidaritat, civisme, altruisme, obertura als altres, benvolença, sentit social... Aquestes i altres paraules volen reflectir que, quan parlem de voluntariat, parlem de persones que actuen de determinada manera com a expressió de determinades actituds vitals. Aquestes actituds poden -o no- arrelar-se o justificar-se explícitament en determinades creences, idees o maneres de pensar. Però les actituds hi són.

Això no nega -certament- que aquestes actituds es poden conrear en molts àmbits de la vida; i que poden ser reforçades o inhibides pel clima social dominant. Les persones no vivim la vida tallada a llesques i, per tant, les actituds sobre les quals recolza el voluntariat es poden desenvolupar en totes les situacions vitals. Però el que avui ja no podem fer és donar-les per descomptades (perquè ja no venen donades -i menys de manera uniforme- pel context social); ni donar-les per adquirides (pel fet que en un moment es facin determinades opcions en una direcció; ni deixar-les a l'atzar, que ja s'aniran desenvolupant de manera gairebé automàtica (en una estranya i mecànica associació del voluntariat no tan sols amb la bona voluntat, sinó també amb la voluntat bona). Les entitats de voluntariat són espais on es produeixen -o es poden produir- determinats processos personals i col·lectius, processos que cal afrontar de manera deliberada i conscient. En definitiva, cal desenvolupar -i presentar- les entitats de voluntariat no tan sols com a llocs on "passen i/o es fan coses" (de vegades molt meritòries i admirables), sinó com a espais de creixement humà, que sostenen una determinada orientació del que és viure humanament. Aquest "ser espais de creixement humà" crec que és un tret específic de les entitats de voluntariat, que cal que esdevingui rellevant i operatiu tant endins com enfora de l'entitat. Endins: en la mesura que sigui realment el marc de

referència del seu funcionament; enfora: en la mesura que posin de manifest que es diferencien d'altres organitzacions pel fet de ser un espai on les persones desenvolupen dimensions que sovint han d'inhibir o amagar en altres organitzacions.

Ja fa temps que estic convençut que, si de debò ens volem entendre, en el nostre món no podem parlar de valors parlant només de valors. Dit altrament, crec que ens hauríem de començar a acostumar a no parlar dels valors com si fossin una mena d'ovnis retòrics que tenen entitat autònoma i que poden apropiarse o allunyar-se de nosaltres a voluntat. I, en canvi, ens hauríem de començar a acostumar a parlar dels valors com a expressió d'un projecte. Per això crec que només ens entendrem de debò, quan parlem de valors, si som capaços de posar de manifest quines pràctiques i quins estils d'actuació els expressen. Una expressió que no sigui una descripció, sinó un compromís. Una expressió que no pretengui ser l'única exigible per a tothom, sinó la més possible, compromesa i expressiva per als qui en parlen. Per això les entitats no haurien de deixar mai de confrontar la seva vida quotidiana amb els valors que (suposadament) les identifiquen, perquè aquests valors haurien d'amarar la seva manera d'actuar, la seva manera de tractar els voluntaris i de relacionar-s'hi, les seves formes organitzatives, i la manera com els seus responsables exerceixen les activitats públiques de representació i relació que la seva funció comporta.

Perquè els valors no han de reflectir com pensem, sinó com vivim. És a dir, han de ser l'explicitació d'allò que orienta i motiva la nostra vida, amb el benentès que aquesta explicitació no esdevé comprensible només pel fet que es formuli amb claredat, sinó mitjançant la manera com vivim, i mitjançant el que fem. Per això, la meua opinió és que l'educació en els valors no consisteix a parlar-ne molt, sinó a possibilitar pràctiques i experiències que els facin intel·ligibles; i en engendrar grups de pertinença i biografies que els facin creïbles. Això, en definitiva, és el que poden promoure les entitats de voluntariat. Crec que en la nostra societat sobren -sobrem- "especialistes"

en el discurs sobre els valors (i, sobretot, sobren alguns que han fet de parlar de la crisi de valors -sempre dels altres o de "la societat"- l'eix dels seus excessos verbals). I, en canvi, ens falta donar veu a allò que podríem anomenar els "valors en acte": una veu humil, cosa que vol dir sense pretensions autosuficients, però també sense cap complex d'inferioritat. És en aquest sentit que considero que les entitats de voluntariat s'han de reconèixer com a entitats educatives.

No cal dir que això és, abans que res, una exigència i una responsabilitat. Les entitats de voluntariat eduquen en la pràctica i mitjançant la pràctica; però haurien d'anar més enllà i proposar-se -com a espai de creixement humà que són- un desenvolupament i una reflexió explícits d'aquest impacte que tenen envers les persones. Dit altrament: les entitats de voluntariat són educadores -pràctiques- de la voluntat. Això significa que el problema no és "aconseguir que la gent vingui" (com si la voluntat fos una mena de dada bruta que sorgeix o no en determinades persones), sinó que cal plantejar-se com fomentar, promoure i acompanyar processos personals en els quals hom va afinant i aprofundint (a partir de l'experiència pràctica dels compromisos que va prenent) la seva voluntat. Per tant, les entitats de voluntariat no són només "recollidores de voluntaris" sinó, sobretot, "creadores de voluntaris", creació que no acaba quan el voluntari passa (físicament i/o econòmicament) el llindar de l'entitat.

La nostra cultura ha propiciat una atmosfera en la qual l'individu es percep fictíciament com una mena de sobirà de la (seva) voluntat. Això, que té aspectes indubtablement positius, massa sovint comporta una variant del subjectivisme segons el qual el que cadascú vol té valor simplement a causa del fet incontrovertible que és el seu voler o el seu desig. En aquest context, l'aportació educativa de les entitats de voluntariat crec que consisteix, pel cap baix, en dues coses inseparables: en primer lloc, promoure i eixamplar el debat públic sobre què és el que volem en la nostra societat; en segon lloc, proposar

projectes que mostren com és possible una manera de voler que és una invitació a transformar i enriquir la pròpia voluntat -de les persones- i la "voluntat general" de la societat. Des d'aquest punt de vista educatiu, considero que les entitats de voluntariat són educadores de la voluntat en la mesura que fan una proposta pública de voluntat educada.

Això significa que per a tota entitat de voluntariat, en el futur (i en el present) una de les seves preocupacions fonamentals haurà de ser, no tan sols millorar les activitats i el funcionament de la mateixa entitat, sinó promoure la qualitat humana dels seus membres -en tots el sentits- a partir d'allò que és la raó de ser de l'entitat. D'aquí que em sembli tan important la promoció d'iniciatives compartides que avancin en aquest sentit. Les entitats de voluntariat hauran de preocupar-se tant del que fan com de qui ho fa, cosa que vol dir que la preocupació pel desenvolupament qualitatiu dels voluntaris haurà d'anar més enllà de la formació -indispensable- que té per objectiu principal garantir la realització de les activitats i dels objectius de l'entitat.

És en aquest sentit que podem superar la temptació de reduir el voluntariat a un sector de l'àmbit social i/o econòmic. Però només podem fer-ho si des de les entitats de voluntariat, col·lectivament, es promou el debat públic sobre els valors socials, sobre el sentit de responsabilitat, sobre els tipus d'interès (i no precisament els financers), etc. Aquest és un debat que, com ja he dit, no pot estar segrestat pels professionals del discurs ètic, perquè tothom hi està implicat i perquè és un debat que només esdevé intel·ligible quan la convicció no recolza només en un argument, sinó també en un projecte. El debat públic i la clarificació educativa que ens fan falta des de les entitats de voluntariat són aquells que, respectant la diversitat de formes i opcions, posen en primer terme l'afirmació bel·ligerant de determinades actituds i ens plantegen si aquestes actituds les hem d'entendre com una dimensió afegida que té, excepcionalment, un nombre (gran o

petit, tant se val) determinat de persones o una dimensió "normal" de tota persona, encara no prou desenvolupada o potenciada en el si de la nostra cultura.

Perspectives amb relació a les organitzacions

L'altre repte fonamental per al futur de les entitats de voluntariat és que, en tant que sigui possible, cada cop han de funcionar més bé com a organitzacions. I crec, també, que aquest procés de millora continuada només és possible si es creen xarxes, àmbits i projectes que vagin més enllà de les entitats individualment considerades, des dels quals es pugui donar suport real a aquesta millora.

Quan hom parla de com definir la nostra societat (o la hipotètica "nova" societat que està naixent) utilitza una gran quantitat de denominacions. Podríem dir que hi ha un cert consens que les transformacions socials -de tota mena- contemporànies apunten a l'emergència d'una societat força diferent de la que hem conegut en la segona meitat de segle, però de la qual encara no és clar el perfil, i per això està tan oberta la discussió de com anomenar-la. Però crec que una cosa sí que podem afirmar ja ara. La nostra societat actual i futura serà irreversiblement una societat d'organitzacions. Això no vol dir que les persones perdin importància, ans al contrari, sinó que allò que vulguin o es proposin de fer només serà possible mitjançant el que podríem anomenar la mediació organitzativa. I, per tant, que no podem pensar ("pensar", i no només "realitzar", com solíem dir fins ara) cap ideal, valor o projecte sense referir-nos també al tipus d'organització o d'institució que s'hi correspon.

Això implica que les entitats de voluntariat hauran de desenvolupar cooperativament una clarificació teòrica i pràctica sobre el tipus d'organització que són, i hauran de treure les conseqüències pertinents del fet inqüestionable que cap projecte no és viable si no ho és organitzativament. Amb el benentès que el repte és considerable justament perquè no es tracta de fer

aquesta clarificació des del mimetisme envers altres formes d'organització, sinó des de l'aprofundiment en la seva especificitat (cosa que no exclou, evidentment, aprofitar totes les aportacions que ja s'hagin fet des d'altres àmbits).

Perquè de la mateixa manera que en l'apartat anterior ens referíem bel·ligerantment a l'afirmació les actituds, ara serem bel·ligerants en l'afirmació del fet organitzatiu. Dit altrament, crec que el concepte de voluntariat ha d'incloure intrínsecament el d'organització. I viceversa: el concepte d'entitat de voluntariat ha d'incloure els voluntaris (cosa que, formulada així, sembla una tautologia; però que, mirada pràcticament, potser no sempre ho és tant). No hi ha primer els voluntaris i després les entitats, sinó que només hi ha voluntaris si hi ha alguna mena d'organització. Entre altres raons, perquè els voluntaris no són una mena d'"exèrcit de reserva" a disposició ni de les entitats ni de les administracions públiques. Hom només és voluntari quan s'associa de manera més o menys estable amb altres persones per dur a terme determinades activitats. Això no implica -només faltaria- que les actituds sobre les quals recolza el voluntariat siguin patrimoni dels voluntaris: són actituds de les persones, no d'un tipus de persona. Però sí que pressuposa que comprendre bé el voluntariat comporta comprendre bé les seves formes organitzatives. I que això és necessari des del primer moment d'una manera intrínseca, i no com a una cosa afegida que ve després, com si fos un aspecte merament instrumental.

No hi ha voluntariat sense tasca, sense alguna cosa a fer; anant més a fons: sense realitzar algun servei. Aquest arrelament pràctic, gairebé empíric, convé no oblidar-lo mai, perquè el compromís del voluntariat sempre té una dimensió de des-centrament: la seva justificació el voluntari no la troba en ell mateix, sinó en allò que aporta als altres la seva activitat. Els altres, prenguin el rostre que prenguin, són un referent indispensable. Per això no n'hi ha prou de "fer coses". Cal que l'acció sigui orientada, respongui a una raó de ser, s'arrel i es nodreixi en un cert sentit de missió. Dit altrament: el

voluntariat comporta fer cada cop millor una tasca o un servei, i aprofundir-ne les motivacions i les actituds. Ni servei sense actituds, ni actituds sense servei. És aquesta articulació de les dues dimensions la que fa del voluntariat una experiència vital de desenvolupament humà, com hem dit abans; i per això mateix cal treballar-les totes dues.

Per tant, cal que les entitats no deixin mai de plantejar-se quin és el servei que realment aporten a la societat. Quin és el valor afegit social que comporta la seva existència. Les entitats de voluntariat no tenen per objectiu que els voluntaris estigui molt satisfets del que fan, sinó que allò que fan sigui satisfactori. Les entitats de voluntariat no estan legitimades pel fet de tenir un passat (per admirable que sigui), sinó pel fet de tenir un present. El passat justifica una exigència de mantenir vius determinats tarannàs, actituds i orientacions; però el passat per si sol mai no justifica el dret a l'existència. De la mateixa manera que els voluntaris (i potser més que ells), les entitats de voluntariat han d'aprendre a viure des-centrades, a posar-se en la pell de l'altre, no a preguntar-se què fan sinó a qui li aporta alguna cosa el que fan, a plantejar-se no quin servei que realitzen sinó quin servei se n'espera. I això només és possible en el marc d'àmbits de trobament entre entitats on hi hagi prou complicitat i el convenciment de compartir unes opcions bàsiques per tal que respondre aquestes preguntes no sigui un exercici de masoquisme sinó de creixement i desenvolupament organitzatiu.

Però això exigeix integrar decididament en l'identitat de totes els entitats de voluntariat una dimensió: no hi ha voluntariat sense sentir-se part d'un nosaltres. Una cosa -fonamental- és no oblidar mai que, biogràficament, en el principi era l'acció que es volia dur a terme. I una altra de ben diferent oblidar no tan sols que aquesta acció ha d'estar orientada sinó que, a més, ha d'estar ben organitzada.

Per dir-ho de manera potser un xic provocativa: avui el voluntariat ha d'anar més enllà de la bona voluntat. Sense

menystenir-la, certament, però sense usar-la com a coartada o com a justificació. Sense conformar-s'hi, vaja. Perquè el voluntariat ha de concretar eficaçment el sentit compartit del que fa. De vegades sembla que hi hagi, des de les entitats de voluntariat, unes certes resistències a assumir també com a propis els valors de l'eficàcia i l'eficiència. I una cosa és que aquests valors tinguin l'última paraula, i una altra que aquests valors no tinguin res a dir. Per tant, des del meu punt de vista, el treball de les entitats de voluntariat ha de maldar per articular quatre dimensions: l'aprofundiment de les actituds i motivacions dels voluntaris, l'eficàcia del servei que fan, la viabilitat de l'organització i l'orientació vers la seva missió o raó de ser. Ja sé que això queda molt bé dir-ho, i que després hom fa el que pot: no caldria, sinó. Però crec que cal subratllar-ho perquè considero que moltes vegades els problemes que es viuen responen a serioses mancances en alguna d'aquestes dimensions, al fet que no estan gens integrades o a voler avançar en una d'elles sense preocupar-se de les altres, que tot podria ser.

Em sembla que aquesta percepció, que vol ser més integrada, ens permet tractar el que en molts casos em sembla que és un pseudo-problema: el fet -ineludible- que ha esdevingut indispensable que un nombre determinat de persones cobrin per la seva aportació a aquestes organitzacions. El fet de plantejar la professionalització en el si de les entitats de voluntariat només en termes mercantils o de diners (o a partir d'ells) fa que es generin un seguit de dicotomies o contradiccions entre professionalització i voluntariat que d'entrada semblen molt expressives i pertinents, però que no crec que portin enlloc. Més que en termes exclusivament monetaris crec que la qüestió s'hauria de plantejar en un sentit més ample d'assolir una bona gestió de recursos que ha de fer possible una adequada articulació d'actituds, eficàcia, viabilitat i raó de ser. Perquè em sembla que, en aquest context, la qüestió de qui cobra i qui no cobra deixa de ser la més problemàtica. Més encara: sospito, també, que caldrà una reflexió (altre cop: pública i compartida) que replantegi i qüestionï el -diguem-ne- purisme o idealisme que

percep com a contradictòries i incompatibles, per una banda, coses com ara voluntari, altruisme, disponibilitat, gratuïtat, etc.; i, per una altra, interès, benefici, contraprestació, intercanvi, negociació, etc. Que la qüestió no sempre sigui senzilla no vol dir que sigui irresoluble, però les coses s'han de dir pel seu nom, i el que em sembla que és inevitable és l'aparició (i el reconeixement públic) d'un conjunt de persones l'activitat professional de les quals consisteix a fer viables organitzativament les entitats de voluntariat (que no cal confondre amb els professionals que posen voluntàriament les seves capacitats al servei d'una entitat). I la meua opinió és que això no és tan sols inevitable, sinó que també és desitjable. Però em sembla igualment que cal una elaboració compartida del problema des de les entitats per anar definint el perfil d'aquests professionals i evitar, posem per cas, que degenerin en un nou corporativisme, legitimat en nom del voluntariat. (Corporativisme, per cert, que de vegades hom vol carregar en el compte un dels perills de la professionalització mentre que, en canvi, hom no sol parar esment en la possibilitat d'una altra mena de corporativisme: el dels responsables i dirigents - voluntaris- de les entitats. Perquè no tan sols poden aparèixer grups d'interès per raons professionals, sinó que també n'hi pot haver per raons d'estatus social.)

Podríem concloure aquest apartat, doncs, dient que les entitats de voluntariat el que fan és propiciar processos d'aprenentatge. Aprenentatge personal i organitzatiu. Crec que aquest èmfasi en l'aprenentatge pot esdevenir rellevant perquè, en la meua opinió, normalment, en parlar d'aquestes coses, se sol pensar en qüestions com ara la formació permanent o la capacitació del voluntari. I crec que cal insistir que avui cal també aprendre a ser la mena d'organització que es vol ser, i crear-la. Dit altrament, en un món plural, amb diversitat d'enfocaments i amb estils d'actuació molt diversos per part de persones que es remeten als mateixos valors, el projecte organitzatiu esdevé un dels elements clau per a la diferenciació, la potenciació i l'èxit del voluntariat. No n'hi ha prou de defensar o proposar

determinats valors i, després, pretendre -suposadament- "dur-los a la pràctica". Cal, com ja he dit, que les organitzacions de voluntariat esdevinguin projectes que fan presents públicament determinades preferències. Perquè, per si mateixos, ni la tasca, ni els principis, aïlladament considerats, semblen avui raó suficient per a la legitimació social del voluntariat, per contudent que pugui semblar afirmar això. Però encara hem de creure menys que la supervivència de les entitats de voluntariat té sentit per si mateixa: el pitjor de tot és suposar que, pel fet d'haver existit, haurien de durar sempre. Cap entitat de voluntaris es justifica per si mateixa, ni per la seva història, ni per la seva tradició. Tot això pesa, sens dubte, i no pretenc menystenir-ho, ans al contrari. Només vull fer notar que el passat no em sembla raó suficient perquè puguin exigir o esperar res. Algunes s'acaben morint d'inanició, i això em fa pensar que aquí també caldria un cert debat sobre l'eutanàsia. Aquest és el motiu pel qual crec que cal plantejar si aquestes entitats no haurien de pensar més en termes conjunts, més enllà de la simple agregació o la coordinació estratègiques. La formació en capacitat de gestió, el fet de compartir infraestructura i recursos, l'intent de negociar conjuntament determinades qüestions, la col·laboració en l'impuls de la presència pública del voluntariat, etc. són camps en els quals crec que encara es pot avançar molt conjuntament, mentre que, de vegades, sembla que totes les qüestions de viabilitat organitzativa es redueixin a una: l'obtenció de subvencions. En parlarem tot seguit.

Però abans hem de tornar a insistir que un projecte organitzatiu comporta, pel cap baix, que una entitat de voluntaris té clar el seu marc de referència i les seves finalitats (cosa que, estrictament, és menys obvi del que sembla). Implica que té un estil de gestió i un estil d'actuació. Que té establertes les seves prioritats i les seves preferències; i que ha desenvolupat quotidianament uns criteris de presa de decisions. Aquests referents, i d'altres, fan que el voluntariat pugui articular-se en un projecte associatiu i, per tant, organitzatiu. Perquè, comptat i debatut, ja he dit que per a mi el voluntariat no és

un "fet", sinó un procés. I el futur de les entitats de voluntariat comporta la seva capacitat de consolidar processos i de donar-los suport; la seva capacitat de fer present en la vida social un projecte organitzatiu.

I és que, mirant endavant, no crec que sigui molt agosarat afirmar que les entitats de voluntariat tindran un paper cada cop més important en la nostra societat. Passa que això les obligarà a debatre conjuntament aspectes de la seva existència que les afecten com a conjunt. Per exemple, no hauran d'aprendre a negociar més com a grup d'interessos... amb el perill que això té, com ja he dit, de consolidar corporativament els seus quadres de dirigents? Però, fet i fet, si la banca o el tèxtil actuen com a tals sectors, no haurien de fer el mateix les organitzacions de voluntaris? No haurien de funcionar també com una mena de *lobby*, si la paraula no fa gaire mal a les orelles? No s'haurien de preocupar conjuntament de fer més pedagogia vers els mitjans de comunicació (i no només vers els grans, com de vegades se sol creure) de manera que en tots ells hi hagi gent que tracti del voluntariat perquè coneix de prop la seva realitat? Fins a quin punt és "culpa dels periodistes" (com de vegades se sol dir) el migrat ressò que hi ha en els mitjans de comunicació del que fan les entitats de voluntariat? I tot el que fa referència als vincles i la presència internacionals de les entitats catalanes de voluntariat? En fi, la llista de camps en la qual es pot treballar conjuntament en tant que organitzacions es podria allargassar més del que admet la prudència en uns papers d'aquestes característiques. O sigui que ho deixo córrer.

Perspectives amb relació a les administracions públiques

Però hi ha una qüestió que no podem deixar córrer, perquè repercuteix en molts aspectes de la vida de les entitats: les relacions amb l'Administració pública. Hi ha un aspecte d'aquestes relacions que, per bé que és personal, pot tenir de vegades un cert impacte: molts responsables de les administracions en el que pertoca a aquest camp provenen de les

mateixes entitats. De vegades sembla que les entitats siguin també el planter dels càrrecs de les administracions, cosa de la qual també convindria parlar una mica. Evidentment, no hi ha res a objectar sobre aquest fet, si no fos que de vegades sospito que, generalment, en el que pertoca als responsables i dirigents, la porta que separa les entitats i les administracions públiques només se sol passar en una direcció. És clar que això sempre es podria legitimar dient que, d'aquesta manera, les administracions públiques actuaran des d'una comprensió més acurada del que és el voluntariat i respondran millor a les seves necessitats. Potser sí. Però si hi afegim la unió d'organismes i/o comissions de l'administració que incorporen els dirigents d'aquestes entitats, hem de concloure que, aparentment, s'origina, mitjançant determinades persones, una interpenetració entre les entitats i les administracions, que algunes vegades es pot assemblar perillosament a una societat de socors mutus.

Tanmateix, plantejar-ho en termes de persones ajuda a entendre moltes coses, certament, però no sé si és la manera més adequada d'afrontar el problema. Un problema en el qual les persones, com gairebé sempre, són decisives, però que s'ha de plantejar en termes institucionals: quines han de ser les relacions entre les entitats de voluntariat i les administracions públiques? I no tan sols quines han de ser, sinó des de quin marc s'han de plantejar. Evidentment (no és aquest ara l'objecte de les nostres reflexions), qui té responsabilitats polítiques ha de tenir una proposta clara en aquest sentit, i no pot dimitir de fer-la (si bé de vegades aquesta proposta consisteix a evitar en la mesura del possible el conflicte amb les entitats, o amb algunes d'elles; i, sobretot, que, si això passa, no se sàpiga gaire). En definitiva: una cosa és que un criteri bàsic de l'acció política en aquest camp sigui no fer res sense comptar d'una manera o altra amb les entitats; i una altra que, de fet, les entitats no puguin actuar sense tenir en compte els polítics o que els polítics no gosin fer res que enutgi determinades entitats.

Per això, en aquest punt, pot fer falta també un debat intern al

allò que es fa, i si fent allò es competeix amb l'altre (amb el fet implícit que la competència entre entitats i administració sempre és desigual).

Això es veu en el debat actual sobre la crisi de l'Estat del Benestar. La trivialització a què m'he referit pot fer que, en el camp del voluntariat, tot el problema es redueixi simplificadorament a un problema de mobilitat de fronteres: què abandona ara l'Estat, en definitiva. I, en canvi, des del món de les entitats de voluntariat, no s'hauria de lluitar per anar abandonant una certa indigència reflexiva i entrar sense vergonyes, des de la seva perspectiva, en aquest mateix debat? No limitar-se a donar una resposta al problema, sinó contribuir a la mateixa definició del problema: no és aquesta també la presència pública que la nostra societat pot esperar de les entitats de voluntariat? Dit altrament: no haurien de debatre amb les administracions no tan sols els seus projectes d'activitats, sinó també el projecte de societat -i d'administració- que es defensa i/o que es rebutja fent aquestes activitats? Aquesta intervenció de les entitats de voluntariat en el debat públic crec que cada cop és més indispensable, però que necessita d'àmbits que les ajudin a ser "productores de reflexió" i no tan sols productores de serveis i/o d'activitats. Amb el benentès que reflexió no vol dir "discurs abstracte desconnectat de la realitat", sinó discurs que parteix d'una pràctica, hi remet, però de cap manera no hi queda tancat.

Crec que, com he dit, això pot ser prou rellevant en un moment com l'actual, en què la frontera clarament establerta -si més no conceptualment- entre Estat del Benestar i moltes d'aquestes entitats s'està desplaçant. Però, a mig termini, no tan sols s'anirà desplaçant: s'haurà d'acabar difuminant. Molts àmbits de la vida social, cultural, cívica, de prestació de serveis, d'acció assistencial, de millora de la qualitat de vida, dependran en el futur immediat (per sort, pensem molts) d'aquestes entitats de voluntariat. No hauria de ser això una ocasió per pensar sistemàticament aquest procés? No haurien

d'abandonar decididament -en cas que la tinguin- les entitats de voluntariat una actitud en el fons només passiva i/o reivindicativa envers l'administració pública per començar a esdevenir co-responsables actives en l'elaboració i execució de les polítiques públiques? Jo crec que sí, i que, si tot va bé, avançarem cap aquí. Però que això obligarà també a un procés d'aprenentatge per part de tots els implicats, pel qual no sembla que encara estiguem, en general, prou preparats. Això demana, certament, que les administracions estiguin disposades (convencudament, i no estratègicament) a aquesta mena de diàleg. Però també que les entitats aprenguin a sentir-se no tan sols responsables sinó també corresponsables; cosa que les obligarà a no veure les coses només des d'elles mateixes i les seves necessitats. És a dir, no ser simplement *lobby*, sinó a aprendre a cooperar en la definició de projectes que emmarquin diversos objectius que permetin establir compromisos. És a dir, fer que les qüestions i els debats se centrin en una consideració prioritària del servei que necessita la societat en cada camp d'actuació, i no en el que necessiten les entitats per poder continuar actuant ni en el que necessiten les administracions per continuar legitimant els seus responsables.

Perspectives amb relació a una manera d'entendre la ciutadania

En definitiva, en nom de què podem justificar que les entitats de voluntariat no han d'acceptar de ser etiquetades merament com un nou *lobby* o sector (atès que, val a dir-ho, crec que fer-ho seria tan plausible com reduccionista i simplificador)? Doncs perquè el voluntariat és també una xarxa d'entitats de la qual emergeixen projectes, i la mateixa xarxa com a tal ja és un projecte que cal anar fent. Una xarxa per a la qual l'ètica i determinats valors no és una qüestió de normes, principis o lamentacions, sinó sobretot una qüestió de projectes. És clar: cap al 2000, i no cap a fi de mes, com dèiem en començar. Projectes que permetin que les entitats de voluntariat es facin presents públicament no tan sols en el debat sobre quins serveis necessita la nostra societat, sinó també en el debat sobre el

tipus de societat que volem construir. Les entitats de voluntariat, en la pràctica, contribueixen certament a fer societat: no haurien d'explicitar (i explicitar-se) també reflexivament i propositivament aquesta pràctica?

Sense que jo ara pretengui canviar la terminologia (en fi, ja hi ha l'INCAVOL), sí que voldria assenyalar una possible ambigüitat del terme "voluntariat". Certament, el que té més de bo és que suggereix llibertat: hom s'associa i es compromet lliurement, voluntàriament, no sota una norma d'obligat compliment. Però, en el nostre context cultural, pot suggerir també una certa arbitrarietat voluble. Com si ser voluntari depengués no tan sols del que hom vol (com dèiem en el primer apartat), sinó també del que a hom li ve de gust, amb un "venir de gust" que de vegades acaba tan sorprenent com comença; com si depengués d'un temps que sobra i que hom es planteja com ocupar-lo o què pot fer-ne. O com si fos una cosa reservada a gent rara o excepcional. I el que cal començar a dir (o continuar dient) és que un país civilitzat és aquell en el qual el voluntariat no és una intensificació excepcional d'activitats, sinó una normalitat cívica. Un país en el qual el voluntariat és una dimensió essencial de la seva cultura cívica i que, per tant, es promou i s'impulsa com a tal.

Ja hem dit abans que el voluntariat pressuposa unes actituds i una voluntat, orientades a un compromís. Però aquestes actituds i aquesta voluntat no apareixen per generació espontània. El seu desenvolupament no és patrimoni de les entitats de voluntariat. Encara que no sempre desemboquin en les entitats, les actituds i els valors humans i cívics que pressuposa el voluntariat són també responsabilitat de les famílies, de les escoles (amb les quals, per cert, les entitats de voluntariat potser haurien de tenir una relació més fluïda), de les institucions, etc. Perquè aquests valors i aquestes actituds es poden conrear en molts àmbits vitals, i es poden veure reforçades o inhibides pel clima moral dominant. Nogensmenys, és justament per això que, cada cop més, les entitats de voluntariat han de deixar de ser vistes (pels altres i per elles mateixes) com una mena de món a part o

especialitzat, i han de passar a formar part de l'horitzó de la nostra normalitat quotidiana i ciutadana.

El repte que, com a col·lectiu, tenen al davant les entitats de voluntariat és el d'aparèixer -i intervenir- en la vida pública com a promotores de ciutadania. En la vida pública entesa a gran escala, però, sobretot, a petita escala. Avui s'insisteix molt que la ciutadania no comporta només drets, sinó també deures; (no caldria, sinó: en tot cas, fora bo que analitzéssim com i per què ha arribat a quallar aquesta dissociació). Però crec que les entitats hi poden aportar més. Poden aportar l'afirmació bel·ligerant, per mitjà de les seves propostes, que ser ciutadà comporta també el compromís de fer ciutat, de fer societat. És ciutadà també -i, potser, sobretot- aquell que assumeix un compromís per la seva ciutat. Compromís que difícilment pot ser mai directament amb la ciutat, però que sempre ho pot ser mediadament, mitjançant les entitats que aporten alguna cosa que fa qualitativament millor la vida ciutadana. És en aquest sentit que les entitats de voluntariat també s'ha de veure a si mateixes com a escoles de ciutadans, com a promotores de ciutadania. Perquè ciutadà no és només aquell que sap on viu sinó, sobretot, qui es planteja on vol viure: en quina ciutat, en quina societat, en quin país. L'aportació de les entitats de voluntariat, en aquest sentit, és que això no ho fan parlant de la ciutat, la societat o el país, sinó oferint projectes i compromisos d'intensitat variable que poden adaptar-se a les possibilitats reals i quotidianes de la gent i -mitjançant aquests projectes i compromisos, i ben arrelats en ells- anar desvetllant aquesta nova consciència de ciutadania.

Però això comporta que les entitats de voluntariat haurien d'anar desenvolupant un discurs i una perspectiva sobre la ciutat, la societat, el país. El seu contacte amb la realitat no tan sols dona experiències, sinó que també genera punts de vista, criteris, preferències. Cal que els reelaborin, els discuteixin, els facin públics, els explicitin: que difonguin el que han interioritzat, que es reconeixin en allò que difonen. És en

aquest sentit que les entitats de voluntariat han d'aparèixer, simultàniament, com a promotores de ciutadania i d'humanisme. Com a promotores pràctiques i públiques, i no com a promotores d'un discurs sobre la ciutadania i l'humanisme (per bé que això sigui tan indispensable com insuficient).

Ens cal promoure humanitat i ciutadania. Ens cal engendrar persones i ciutadans. Això no es patrimoni exclusiu del voluntariat, però sí que és una de les seves exigències i una de les seves responsabilitats inel·ludibles. Les entitats de voluntariat han de transmetre un missatge essencial: més llibertat no vol dir més isolament; no som més lliures pel fet que tenim menys lligams, ans al contrari. Esdevenim persones assumint lliurement compromisos i lligams, creant vincles, donant rostre a la llibertat mitjançant la -lliure- realització d'un projecte. Les entitats de voluntariat poden ser i han de ser un àmbit social privilegiat per nodrir hàbits, actituds i pràctiques fonamentals dels homes i les dones en tant que persones i ciutadans. Aquesta és la seva responsabilitat. Responsabilitat que es realitza plenament només gràcies al pluralisme de les entitats, en les seves activitats i els seus objectius, ja que les entitats de voluntariat no es poden permetre el luxe de parlar (o d'adreçar-se) a persones abstractes, o a les persones "en general". La "matèria primera" de les entitats de voluntariat són les persones concretes. Per això no poden desvincular mai les seves activitats d'una doble pregunta: què fem -realment- per les persones?; quina mena de persones estem fent? Com fer que, en el que pertoca a aquesta qüestió nuclear, el pluralisme d'entitats sigui mútuament i públicament fecund, i no una mera exhibició de diversitat?

Comtat i debatut, el que cal emfasitzar és que les entitats de voluntariat són promotores de ciutadania en tant que, mitjançant les seves pràctiques, promouen processos que transformen les persones i la seva comunitat. Però, si ho són, cal també que es projectin públicament en aquests termes; i cal que disposin d'àmbits comuns per aprofundir i desenvolupar aquesta promoció.

d'àmbits comuns per aprofundir i desenvolupar aquesta promoció.

Només una matisació, per acabar: he començat parlant d'interrogants, i em sembla que l'apassionament m'ha fet ser excessivament contundent o aparentment autosuficient. Me n'excuso; i m'excuso, a més, si el que he dit ja és sabut i està assumit. Però, fins i tot en el cas que el que he dit fos totalment sobrer, crec que tindrien validesa els títols dels apartats, els interrogants que es poden proposar les entitats de voluntariat. Cap al 2000, per retornar al tòpic. S'estan desenvolupant realment com a xarxa?, què és el que ja comparteixen o haurien de compartir? Com defineixen innovadorament el seu horitzó amb relació a les persones, al seu projecte organitzatiu, a les administracions públiques, i com a creadores d'un humanisme ciutadà? I, sobretot, quin pas poden fer ja avui en aquesta direcció que encara no hagin fet? Dit amb tota modèstia, jo crec que val la pena pensar-hi.

Josep M. Lozano

Professor d'ESADE

(maig 95)